

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ

УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті проаналізовано шляхи модернізації змісту підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах майбутніх учителів початкових класів, виокремлено завдання та пріоритети їхнього фахового становлення; визначаються основні складові вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів.

Ключові слова: оновлення, модернізація, зміст, форми, професійна діяльність, концептуальні засади, навчання, професійна компетентність.

Ефективна реалізація будь-яких соціально-економічних змін у суспільстві нерозривно пов'язана з модернізацією системи освіти – як найпотужнішого соціального інституту впливу на свідомість громадян. Саме тому особливого значення набуває вдосконалення системи педагогічної освіти на всіх її рівнях. Одним з основних чинників прогресу в освіті є якість педагогічних кадрів. Ускладнення завдань і функцій підготовки вчителя відповідно до вимог реформування всіх галузей освіти зумовило необхідність підвищення вимог до його професійно-педагогічної компетентності. Соціально-економічні та суспільно-політичні зміни, що відбуваються в державі на сучасному етапі, висувають нові вимоги щодо рівня фахової компетентності вчителя. Не випадково першочерговим є визнання фахівців як компетентних або некомпетентних, а, отже, спроможних або неспроможних виконати професійний обов'язок на продуктивному, творчому рівні. Інтерес до проблем вищої професійної освіти, обумовлений приєднанням вищої школи України до Болонського процесу, визначив необхідність прийняття компетентнісного підходу як однієї зі стратегій оновлення професійної освіти.

Аналіз джерел щодо проблеми модернізації змісту вищої освіти як закономірного соціокультурного процесу (Р.Абдєєв, В.Автономов, С. Алексєєва, Ю. Бондарчук, М.Євтух, І.Зязюн, М. Каган, В.Кремень, М.Лапін, В.Мєдведєв, М.Моїсєєв, О. Ходаковський, В.Цаплін, В.Ядов, Ф.Янсен та ін.), теоретичних та методологічних основ системи професійної педагогічної освіти (С. Гончаренко, І.Зязюн, О. Ляшенко, Н.Ничкало, А.Капська, О.Савченко та ін.) дає можливість дійти висновку, що системоутворюючим чинником педагогічної освіти повинна стати її фаховість, різноманітність, різнобічний розвиток і глибока інтеграція всіх освітніх підсистем і процесів. Теоретичну засаду дослідження складають положення і наукові узагальнення з питань реформування та осучаснення вищої і професійної освіти в Україні (В. Андрущенко, А. Алексюк, В. Бондар, О. Мороз, М. Ярмаченко та ін.).

Мета статті розкрити сутність модернізації змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Система освіти ефективна, якщо відповідає часу й ґрунтується на стратегії розвитку суспільства й людини в ньому. Тому однією з головних ланок реформи освіти в суспільстві, що постійно змінюється, є вдосконалення змісту підготовки педагогічних кадрів. Сам термін "модернізація" означає "оновлення" та передбачає впровадження у суспільство ознак сучасності. Ми погоджуємося з думкою В.Ковальчука, що "модернізація професійної підготовки сучасного вчителя зумовлюється дією взаємопов'язаних зовнішніх та внутрішніх чинників, має особистісно зорієнтований характер і може бути ефективною при урахуванні альтернативності, безперервності, наступності і різноманітності форм та методів навчання" [7, 8].

Залежно від соціально-економічних умов розвитку суспільства та панівних освітніх парадигм, зміст освіти постійно модифікується відповідно до науково-технічного прогресу та досягнень психолого-педагогічних наук. Це знайшло своє відображення у багатьох нормативно-правових документах. Зокрема, в "Національній доктрині розвитку освіти" підкреслюється: "Освіта – стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації, держави, запорука майбутнього..." [5, 2]. Відповідно – головною метою української системи освіти є створення всіх необхідних умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. У цьому документі наголошується також і на посиленні виховного і розвивального характеру змісту освіти, реалізації його з позицій особистісно-орієнтованого підходу.

Освіта за своєю природою спрямована в майбутнє, тобто невідоме, незвідане. Здійснювати підготовку зростаючого покоління до життя в майбутньому соціумі через швидкий темп розвитку науково-технічного прогресу та суспільної думки стає дедалі важче. Адже школа, яка орієнтується лише на сьогоднішній день, фактично готує молоду людину до життєдіяльності, як не прикро, в суспільстві вчорашнього дня. Тому "важливо не пристосовувати навчання і освіту до вмираючого суспільства, а виривати їх із соціуму, створюючи і застосовуючи на практиці випереджувальні форми та технології організації навчального процесу" [3, 156].

За визначенням ЮНЕСКО, освіта – це процес і результат удосконалення здібностей та поведінки особистості, внаслідок чого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Освіта – це духовне обличчя людини, яке формується під впливом сукупності загальнолюдських та професійних знань, технологій їх використання в суспільній практиці в процесі виховання й самовиховання. Розвиток освітньої сфери – важливий пріоритет України, оскільки саме освіта виконує важливу роль в інтелектуалізації праці, впливає на складні процеси трансформації і модернізації сучасного світу [7].

Майбутнє освітніх установ залежатиме, по-перше, від їх здатності адаптуватися в новому інформаційному суспільстві, по-друге, від того, який учитель прийде до навчально-виховного закладу. Особливості практичної підготовки студентів до педагогічної діяльності в умовах дії нових освітніх стандартів полягають передусім у формуванні молодого покоління вчителів, збагаченої надбаннями сучасної науки, культури і соціальної практики. Цьому сприятиме утвердження престижного суспільного статусу вчителя, інтенсифікація його ролі в навчально-виховному процесі. Адже "нові технології інформації та комунікації відкрили й нові способи доступу до знань, витісняючи вчителя та вносячи в освітню систему орієнтацію не стільки на шлях, який проходить учень навчаючись, як на його результативність" [4, 110]. За таких умов сучасний педагог повинен виступати посередником між змістом освіти та особистістю.

"Зміст освіти є системотворчим компонентом навчального процесу, базисом освіченості і культури всього населення", – зазначає О.Я. Савченко [6, 2]. Таким чином, для формування повноцінної особистості зміст освіти повинен охоплювати всі складові її життєвого досвіду, знання, вміння і навички, відповідні потреби та інтереси. Забезпечення соціальних функцій освіти залежить від того, як у її змісті будуть реалізовуватися моральні, правові, політичні та економічні норми життя та поведінка людей. Тому під змістом освіти розуміють "систему наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості" [8, 240].

Модернізація вищої школи передбачає вдосконалення змісту навчання. Особливо це стосується змісту дисциплін психолого-педагогічного, природничо-математичного та циклу професійного спрямування, оскільки підвищення якості педагогічної освіти є одним з пріоритетних завдань освіти сьогодні.

У контексті цієї роботи оновлення змісту підготовки майбутнього вчителя початкових класів вбачається у створенні цілісної "системи змістовно-педагогічних організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності" (Г.Троцько).

На сучасному етапі реформування системи освіти для оцінювання рівня підготовки фахівця більшістю науковців використовується компетентнісний підхід, особливістю якого є те, що зміст навчання формується на основі спрямованості навчального процесу на досягнення результатів навчання – формування у студентів набору компетентностей, необхідних для повноцінного життя та професійної діяльності у сучасному інформаційному суспільстві [3, 3]. У зв'язку з цим, у сучасній психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення сутності професійно-педагогічної підготовки вчителя: як "певний рівень сформованості спеціальних умінь, навичок, необхідних для виконання професійної діяльності" (Л. Левітов), як "готовність до виконання професійно-педагогічної діяльності" (Р. Нізамов), як "сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей педагога" (Л. Григоренко) тощо.

Однак підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності передбачає не тільки оновлення змісту навчання, а й зміну ставлення студентів до навчання. Вивчення навчальної діяльності студентів університету свідчить, що через об'єктивні і суб'єктивні причини знизився рівень мотивації до навчання майбутніх фахівців. Так, на запитання, запропоноване студентам випускних курсів: – "Навіщо Ви навчаєтесь?", респонденти дали такі відповіді: щоб отримати диплом – 38%; щоб стати вчителем-професіоналом – 25%; для власного розвитку – 25%; не знають для чого – 11%; щоб уникнути служби в армії – 1%. Такий стан справ спонукає до радикальних змін, вимагаючи інноваційних підходів до професійного становлення майбутнього педагога.

Комплексне використання особистісно-орієнтованих технологій, активних методів навчання, ділових ігор, тренінгів веде до перетворення студентів із пасивних приймачів інформації в активних суб'єктів власного навчання. Пріоритетами сучасної педагогічної освіти є модель підготовки вчителя – рефлексивного практика, дослідника, постійного учня. Адже, як стверджував В. Сухомлинський, учитель до хорошого уроку готується все життя. Учителю є головною дійовою особою будь-яких перетворень у системі освіти, що вимагає підготовки освічених, мобільних, конструктивних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, до переорієнтації свідомості на гуманістичні

цінності, що є характерними для творчої педагогічної діяльності.

Аналіз педагогічної діяльності випускників університету вказує на недостатній рівень застосування теоретичних знань на практиці, слабкі навички та вміння налагоджувати стосунки з учнями. Вивчення роботи вчителів-початківців показує, що їм іноді бракує вміння застосовувати одержані в університеті теоретичні знання у практичних ситуаціях. Це підтвердило і наше дослідження, проведене серед випускників, яке свідчить, що значна частина молодих педагогів не досить ґрунтовно ознайомлена із сучасними освітніми технологіями, передовим педагогічним досвідом, специфікою роботи в малокомплектних школах, школах-комплексах "дитячий садок-школа", "школах-родинах".

Уважаємо, що усунення цих недоліків у підготовці учителів неможливе без переорієнтації інформативного навчання на таке, яке б сприяло розвитку в студентів навчальних, творчих і розумових здібностей. А це передусім передбачає зміну методики проведення лекцій, семінарських та практичних занять, сміливе використання на заняттях інтерактивних методів навчання. Одним із шляхів професійного становлення майбутнього педагога полягає в тому, щоб навчити студента передбачати, тобто орієнтувати майбутнього вчителя не лише на набутий раніше досвід (на вже досягнуте, зрозуміле, розкрите), а й на далеке майбутнє. Це дозволить належним чином підготувати молодого спеціаліста до застосування методів прогнозування, моделювання як у повсякденному житті, так і в професійній сфері. У навчальному процесі слід надавати пріоритет самостійній та практичній роботі студентів. Це, зокрема, можуть бути індивідуальні заняття з навчальних дисциплін, дослідна та наукова робота гуртків, проблемно-пошукових груп, вивчення досвіду роботи вчителів, підготовка індивідуальних науково-дослідних завдань, складання портфоліо написання рефератів та доповідей.

Для підвищення ефективності професійної підготовки студентів необхідно здійснювати її за спеціально розробленими інноваційними програмами, до яких варто включити комплекс професійно-зорієнтованих завдань зі спеціальною ігровою методикою, роботу з опорними схемами-конспектами, активно використовувати педагогічні замальовки та ситуації, які розкривають специфіку вчительської праці.

Важливим чинником професійного становлення майбутнього педагога є його практична підготовка. Адже саме вона дає можливість переконалися в правильності вибору майбутньої професії, побачити себе в ролі вчителя, краще зрозуміти психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку.

Чітка організація професійно-практичної підготовки студентів створює реальні можливості для формування у них практичної готовності до організації та здійснення навчально-виховної роботи з учнями. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність здобувати нові як теоретичні, так і методичні знання, вивчати передовий педагогічний досвід кращих учителів країни, що дозволить ще раз переконалися у правильності свого вибору.

Нинішнє суспільство неможливо уявити собі без змін та інновацій. Здатність генерувати нові ідеї, сприйнятливості до нового є запорукою успіху та розвитку будь-якої країни, системи. Освіта не є винятком. Впровадження інноваційних педагогічних технологій, передового та новаторського досвіду, що має забезпечити формування потенціалу нації, здатного творчо та ефективно вирішувати завдання є нині не просто тенденцією, а необхідністю існування нашої країни в умовах глобалізації. У цьому контексті завданням сучасної освіти, за твердженням В. Кременя, є: "сформувати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, з готовністю до інноваційного типу діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації до інноваційного типу розвитку. Лише сформувавши інноваційну особистість, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією" [4, 8]. Зміст підготовки педагогічних працівників, форми організації навчального процесу, науково-методичного, інформаційно-технологічного і технічного забезпечення є визначальним в умовах реформування освіти.

Вчитель є головною фігурою перебудовних процесів, які відбуваються у шкільній практиці. Тому, ми повинні готувати вчителя, який би розумів, умів і бажав сприяти формуванню особистості дитини. А для цього він у стінах університету має стати такою особистістю.

Отже, до основних складових удосконалення системи підготовки педагогічних кадрів можна віднести: оновлення змісту і форм їх професійної діяльності; розробка концептуальних засад модернізації змісту навчання майбутніх педагогічних працівників з урахуванням вимог реформування системи загальної освіти та тенденцій розвитку європейського освітнього простору;

поліпшення культурологічної, мовної, психолого-педагогічної, методичної, практичної підготовки з усіх навчальних дисциплін; впровадження інноваційних підходів до організації практичної підготовки майбутнього педагога у процесі викладання психолого-педагогічних дисциплін та під час проходження студентами педагогічної практики; оптимізація процесу викладання спеціальних і загальнонаукових дисциплін тощо [3].

Зміст підготовки майбутніх учителів повинен бути спрямованим на професійний розвиток педагогічних працівників через розширення бази знань, необхідних для здійснення осучаснення освітньої системи загалом і забезпечення рівного доступу до якісної освіти, зокрема. Основою вищезгаданих завдань є державна програма "Вчитель", яка наголошує на модернізації системи підготовки педагогічних працівників [2]. Тому аналізуючи окреслені завдання, маємо по-новому відповісти на низку запитань: чого навчати, як учити, на чому вчити, скільки вчити?

Висновки. Удосконалення професійної і світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя у трансформаційному суспільстві вимагає не лише наукової дискусії, відпрацювання зваженого підходу до стратегії і тактики здійснення такої модернізації, але й проведення широкомасштабних експериментів на рівні держави, регіонів, конкретних вищих навчальних закладів. Подальші наукові дослідження пов'язуємо з проблемою формування професійної компетентності вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н.П. Педагогіка / Волкова Наталія Павлівна. – К.: Вид. центр "Академія", 2001. – 576 с.
 2. Державна програма "Вчитель" [Електронний ресурс] / Режим доступу: // <http://www.mon.gov.ua/education/higher>
 3. Концепція розвитку загальної середньої освіти. [Проект] // Освіта України. - № 33. – 16 серпня, 2000.
 4. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 215 с.
 5. Національна доктрина розвитку освіти. – К.: Наука, 1999. – 24 с.
 6. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Я. Савченко. – Початкова школа. – 2001. - №7. – С.14.
 7. Стратегія реформування освіти в Україні: / [Рекомендації з освітньої політики]. – К:К.І.С.,2003. – 296 с.
 8. Педагогіка / [За ред. Л. Сластьоніна та ін.]. – М.: Наука, 2002. – 568 с.
-